

19. YÜZYIL ORTALARINDA AYANLAR KAVGASINA BİR ÖRNEK: ABDÜLFETTAHZÂDELERLE KÖSE BEKİRZÂDELER ARASINDAKİ ÇATIŞMALAR

Osman KARLANGIÇ¹

Öz

Bulanık Nahiyesi, Anadolu'da önemli geçitler üzerinde bulunmaktadır. Bulanık İdarecileri Abdülfettahzâdelerle ilgili bilgiler 1709 yılına kadar uzanmaktadır. Küçük Alioğlu ile birlikte 1816'da eşkıyalık hareketlerine kalkışmaları nedeniyle devlet kuvvetleriyle çatışmışlardır. Sonrasında boy beyleri Ağca ve Ahmet beyler ele geçirilerek idam edilmiştir. Köse Bekiroğlu Ali ismine ise ilk olarak 1729'da bir eşkıyalık olayı dolayısıyla rastlanmaktadır. 1819'da Kılıçlı Aşiretiyle birlikte devlet yöneticilerine saldırmışlardır. 19. yüzyıl ortalarında liderleri Keferdiz Nahiyesi Müdürü Kel Mustafa idi.

Amik Ovasından Bulanık nahiyesine kadar uzanan sahada Reyhanlı, Ulaşlı, Okçu İzzeddünlü, Şeyhli ve Amiki aşiretleri yer alıyordu. Diğer taraftan Hacılar, Tiyek, Akbez, Keferdiz ve Bulanık nahiyeleri ise yerleşik hayata geçmiştir. Devlet otoritesinin ortadan kalktığı bu yörede yaşananlara bir de yönetim karmaşası eklenmiştir. Bu olumsuzluklar Abdülfettahzâdeler ile Köse Bekirzâdeler arasında çatışmalara sebebiyet vermiştir. Hatta bu çatışmalar, Bulanık Nahiyesi Müdürü İnce Bey'in ölümüyle sonuçlanmıştır. Kel Mustafa, Kayabaşı Köyüne kaçarak burada eşkıyalık faaliyetlerine devam etmiştir. Yaşananlardan sonra Köse Bekirzâdelerin hâkimiyeti altında bulunan Keferdiz, iki kez Abdülfettahzâdeler tarafından basılmıştır.

Anahtar Kelime: Ağca Bey, İnce Bey, Kel Mustafa, Bulanık, Keferdiz.

¹Dr. Öğretim Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, osman.karlangic@batman.edu.tr ORCID: 0000-0001-6022-1073

AN EXAMPLE OF THE WAR OF THE NOTABLES IN THE MID-19TH CENTURY: CONFLICTS BETWEEN ABDÜLFETTAHZÂDES AND KÖSE BEKİRZÂDES

Abstract

Bulanik Township is located on important passages in Anatolia. Information about Bulanik's administrators, Abdulfettazâdes, dates back to 1709. Together with Küçük Alioğlu, they clashed with the state forces in 1816 because of their attempts to commit banditry. Afterwards, the clan chiefs Ağca and Ahmet were captured and executed. The name Köse Bekiroğlu Ali was first encountered in 1729 due to a banditry incident. In 1819, they attacked the state administrators together with the Kılıçlı Tribe. In the mid-19th century, their leader was Kel Mustafa, the Director of Keferdiz Township.

Reyhanlı, Ulaşlı, Okçu İzzeddunlü, Seyhli and Amiki tribes were located in the area extending from the Amik Plain to the Bulanik sub-district. On the other hand, Hacılar, Tiyek, Akbez, Keferdiz and Bulanik sub-districts were settled. In this region, where the state authority has disappeared, administrative confusion has been added to the events. These negativities caused conflicts between Abdülfettahzâdes and Köse Bekirzâdes. In fact, these conflicts resulted in the death of İnce Bey, the Director of Bulanik Township. Kel Mustafa escaped to Kayabası Village and continued his banditry activities there. After the events, Keferdiz, which was under the rule of Köse Bekirzâdes, was raided twice by Abdulfettahzâdes.

Keywords: Ağca Bey, İnce Bey, Kel Mustafa, Bulanik, Keferdiz.

GİRİŞ

Ayan, Arapçada “göz” anlamına gelen “ayn” kelimesinin çoğulu olup “eşraf, vücûh ve “erkân” ile aynı anlama gelir (Mert, 1991, s. 195). Herhangi bir şehir, bir zümre veya devrin ileri gelenleri manasında kullanılır (Köprülü, 1979, s. 40). Halk nazarında soy, sop ve itibar kazanmış kişileri ifade etmektedir: “A’yân-ı Kureyş, a’yân-ı belde, a’yân-ı karye, a’yân-ı mahalle gibi”. İlk İslam devletlerinde var olan ayanlık, Türkiye Selçukluları vasıtasıyla Osmanlılara intikal etmiştir (Mert, 1991, s. 195). Akdağ, bu intikal sonrasında devşirme sisteminin hayata geçirilmesiyle büyük küçük şehirlere bağımsız durumda olan ayan ve esnafın etkisizleştirilerek devlete bağlı hale getirildiği görüşündedir (Akdağ, 1995, s. 16). Ayan kelimesi voyvodalık, mütesellimlik, muhassıllık, mutasarrıflık ve valilik görevlerinde bulunan yerli hânedanları ifade etmekle birlikte; onlar için zaman zaman derebeyi, mütegalibe gibi ifadelerle de kullanılmaktadır (Mert, 1991, s. 195). Ayanların 18. yüzyıldan önce devlet üzerinde nüfuz ve etkilerinden söz edilemez. Buldukları yerdeki seçkin kişiler olmaları dolayısıyla ihtiyaç halinde devlet bunlardan yararlanırdı (Uzunçarşılı, 1971, s. 41).

18. yüzyılın ortalarında merkezi hükümet taşrada her geçen gün güç kaybediyor, kendi bölgelerinde sürekli idarecilik yapan ayan aileleri ise hanedana dönüşerek büyük aileler olarak

ortaya çıkıyorlardı. Ayanlar, merkezi otoritenin zafiyetini kendileri açısından iyi değerlendiriyor, hem görevlerini yürütüyor hem de kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için çoğu zaman haksızlıklar yapıyorlardı. Devletin bıraktığı boşluğu dolduran ayan, eşraf, hanedan ve bey aileleri buldukları yörelerde otoritelerini kabul ettiriyorlardı (Mert, 1991, s. 196). 1768-1774 yılları arasındaki Osmanlı Rus Savaşı'nda kazalardan asker toplanması için ayanlara başvurulması kazalar üzerindeki devlet otoritesine ağır bir darbe vurmuş ve ayanların şımarmasına neden olmuştur. Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) sonrası bunlarla ilgili bir ıslahat yapılamadığı gibi, savaştan kaynaklı olarak bozulan idari düzenin tesisi de mümkün olamamıştır. 1787 yılında başlayan yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı, eyaletlerin ve kazaların idaresinde ayanların hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Onların hâkimiyeti zorbalığa dönüşmüş ve önü alınmaz bir hal almıştır. Yaşananlar II. Mahmut'un bunlarla etkili bir mücadeleye girişmesine kadar devam etmiştir (Uzunçarşılı, 1971, s. 42).

Tanzimat, ayanın vazifelerini yeni hayata geçirdiği kurumlara vermeye başlamış ve bu yöntemle onların nüfuzunu azaltma yoluna gitmişti. Ayrıca ölen ayanın yerine yenisini atamayarak ayanlık müessesesini sonlandırmıştır. Ayanlık kaldırılrsa da ayan ve eşraf denilen kimseler buldukları yerlerde varlıklarını ve nüfuzlarını devam ettirerek halka zulmetmekten geri durmamışlardır (Mert, 1991, s. 198).

Hanedan ise farsça kökenli olup (Pakalın, 2004, s. 727) "kökten asil ve büyük aile, ocak" anlamındadır (Devellioğlu, 1996, s. 325).

Aşiret, Arapçada kabile ifadesine karşılık gelmektedir. Kabilenin altında daha küçük bir topluluğu belirtmek için de kullanılmıştır. Türkçede daha çok göçebeleri ifade eder. Aşiretler genellikle hayvancılıkla uğraşırlar, onların yem ihtiyacını temin etmek için yaylaklarla kışlaklar arasında gider gelirlerdi. Merkezi otoritenin zaafa uğraması bunların başıboş telakki edilmelerine ve iskânlarına yönelik girişimlere neden olmuştur (Halaçoğlu, 1991, s. 9). Konargöçerler, boy olarak teşkilatlanırken zamanla aşiret, oba ve mahalle gibi daha küçük guruplara bölünmüşlerdir (Gündüz, 2002, s. 162). Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki rolleri önemli olan aşiretlerin Tanzimat öncesinde birçok soruna neden oldukları görülmüştür (Erdönmez, 1995, s. 17). Tanzimat Dönemi'nde merkezileştirme çabaları kapsamında 1842'de alınan bir kararla aşiretlerin buldukları kaza ve sancakların dışındaki yaylak ve kışlaklara gitmeleri yasaklanmış, yerleşik hayata geçip köyler kurma şartıyla onlara toprak verilmesi de kararlaştırılmıştır (Halaçoğlu, 1997, s. 7). Bu çalışmada; bazı ayan, aşiret ve hanedanların 19. yüzyıl ortalarında Antakya-Maraş güzergâhındaki durumuna ve bunlardan Abdülfettahzâdelerle Köse Bekirzâdeler arasındaki çatışmalara değinilecektir.

1. ANTAKYA-MARAŞ GÜZERGÂHINDA AYANLAR, HANEDANLAR VE AŞİRETLER

Antakya-Maraş güzergâhının olduğu saha eski tarihlerde Anadolu'ya hâkim devletlerle Suriye coğrafyasına hâkim olan devletler arasında sınır bölgesi olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla sürekli olarak çatışma alanları içerisinde kalmıştır (Söylemez, 2007, s. 70). Birçok medeniyetin hâkimiyetinde kalan bölgeye daha sonra Roma, Bizans ve Müslümanlar hâkim olmuştur. Zamanla bölgede etkin bir güç olan Memlûkluların siyasetinin bir sonucu olarak Boz-oklar Halep, Antep civarına ve Amik Ovasına iskân edilmişlerdir (Sümer, 1964, s. 23). Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesine kadar Amik Ovasında yer alan Kırıkhan taraflarında Gündüzoğulları, Memlûklulara tabi olarak varlıklarını sürdürüyorlardı (Sümer, 1964, s. 64). Yöre, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Anadolu, 16. yüzyıl sonları, 17. ve 18. yüzyıllarda sürekli ağırlaşan sorunlardan kaynaklı alt üst oluşlara sahne olmuştur. Asayiştten kaynaklı ağır sorunlar halkın, bulunduğu köy ve kasabalardan daha güvenli gördüğü şehirlere yönelmelerine neden olmuş, tarım üretiminde düşüş yaşanmıştır. Buhranın ağırlaşması tehlikesi devleti bazı tedbirler almak zorunda bırakmış, yerlerini terk edenleri yeniden eski yerlerine döndürmeyi, sorunlara neden olan aşiretlerin yaşam tarzlarını terk etmelerini amaçlamış, konargöçerlerin yerleşik hayata geçmeleri için çalışmıştır. Çabalar istenen sonucu vermemiş, karışıklıkların önü alınamamıştır (Eyicil, 1997, s. 69). 1748'de Kılıçlı, Tacirli, Bektaşlı, Tokuz cemaatleri Sivas, Maraş, Antep ve Kilis taraflarından geçen yolcu ve tüccarların yollarını keserek mallarını yağmalamışlardı (Çelikdemir, 2001, s. 157). 1829-1830'da benzer durum devam ediyordu. Eskiden etrafa daha az zarar veren aşiretlerin (Azaz, Kilis Kürtleri, dağlı Aleviler ve Amik Ovası Türkmen aşiretleri) saldırılarından köylere ve şehirlere giden kervanlar kurtulamamış, yağma ve gasp olaylarıyla sık sık karşılaşmışlardır (Masters, 2012, s. 219).

Antakya-Maraş güzergâhında bulunan aşiretler ve yerleşik unsurlar çeşitlilik göstermekteydi. Eylemleriyle birleştikleri nokta; eşkıyalık, hırsızlık, gasp ve isyandı. Kürd Dağı aşiretleri de yaptıklarıyla bunlardan kalır değildi (Sansar, 2003, s. 83). 19. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Okçu İzzeddünlü aşiretine bağlı guruplar Keferdiz bölgesini ve Gâvur Dağı'nda Bulanık (Bahçe) yakınlarından geçen yolu kontrollerinde tutuyorlardı. Dolayısıyla caddede yaşayan halkın eşkıyalık hareketleri yüzünden İskenderun veya Bulanık'tan geçen Adana-Halep ve Adana-Maraş yolları tamamen kapanmıştı. Maraş'ı Amik Ovasına bağlayan güzergâh sadece

aşiretlerce kullanılıyordu. Reyhanlı, Çelikhanlı ve Delikanlılar bu yolu kullanan konargöçerlere örnek olarak gösterilebilir (Dumont, 1981, s. 380-381). Özellikle Pazaryeri denilen mahalden başlayıp Kaypakoğlu Nahiyesi ve Bulanık arasından geçerek Nigoli Kalesine inen, oradan da Kilis'e giden cadde "hırsız yolu" haline gelmişti. Nigoli tarafları Çerçili eşkiyasının kontrolü altındaydı (Sansar, 2003, s. 85). Gâvur Dağı ve Kürd Dağı'nda yaşayanlar vergi ve askerlikten kurtulmakla yetinmiyor, itaatsizliklerini her geçen gün daha da artırıyorlardı. Büyük yol hatlarını kontrolleri altına almakta; devlet postalarını, kervanları, Mekke'ye giden hacıları soymakta, devletin düzenli birliklerinin dahi buradan geçmesine müsaade etmemekteydiler (Dumont, 1981, s. 380). Bölgenin sarp olması, zaman darlığı ve bölgede yaşanan sorunlar nedeniyle devlette burada düzeninin sağlanması arzusu öteden beri mevcuttu (Sansar, 2003, s. 70).

Daha önceki devirlerde Gâvur Dağı olarak isimlendirilen saha Tanzimat'tan sonra Cebel-i Bereket Dağı olarak anılmaya başlanmıştır. Bunun Islahat Fermanı'nın (1856) ilanından sonra gâvur adının kullanılmasının hoş karşılanamaması ile ilişkisi olabilir (Sansar, 2003, s. 80). 19. yüzyıl ortalarında Gâvur Dağları'nda yaşayan aşiretlerden asker istenmiş ancak, bölge aşiretleri devlet otoritesinin ortadan kalktığı ortamda buna yanaşmamışlardır. Böyle bir durumda İngiliz baş tercümanı Pizani'nin, Kozan Dağı ve Gâvur Dağları bölgesinde Osmanlı hâkimiyetini tesis etme teklifi bölgede devlet otoritesinin neredeyse hiç derecesine indiğinin göstergesidir (Halaçoğlu, 1973, s. 1-2).

Buralarda devlet otoritesinin, devletin gücünün zayıflamasıyla paralel olarak, azalması birçok yerde ayanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gâvur Dağları ve İskenderun, Antakya Maraş'ı birbirine bağlayan caddede de durum pek farklı değildir. Bu nedenle 19. yüzyıl ortalarında Amik Ovası, Gâvur Dağı, İslahiye Ovası ve Kürd Dağı aşiretlerinin durumlarına kısaca değinmek lazımdır. Keferdiz ve Bulanık (Şekerobası) beylerinin çatıştığı Antakya-Maraş Caddesinde en güçlü aşiret bir Türkmen aşireti olan Reyhanlı aşiretiydi. Bu aşiret Gâvur Dağı eteklerinden Kürd Dağı'na kadar olan bölgeyi içine alan Amik Ovasında bulunmaktaydı. Bölgedeki göçebe aşiretlerin en büyüklerinden olup yazın Uzunyayla denilen yaylağa giderlerdi (Halaçoğlu, 1973, s. 1-2). 3.000 kadar haneye sahip aşiretin 1777'de Rakka'ya iskânları hedeflenmiş, sıkıştırılarak yerleşik hayata geçmeye zorlanmıştır. Baskılar sonucunda 1780'de Amik Ovasına yerleşme talepleri ziraat ve evler yapmaları kaydıyla kabul edilmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 56). Bu aşiretin, yayla yolu güzergâhında bazı diğer aşiretlerle birlik olup başka aşiretlere saldırdıkları da olmuştur. 1817'de Maraş'ta bulunan Akçakoyunlu aşiretinden bir gurup yaylaya aşiretlerine katılmak için giderken Elbistan Yaylasında

Reyhanlı, Çelikanlu, Atmalı ve Kılıçlı aşiretlerinin ortak organizasyonun kurbanı olmuş, mal ve can kabı yaşamışlardı (Söylemez, 2007, s. 72). Reyhanlı aşiretinin Fırka-i İslahiye gelmeden önce de iskânları konusunda girişimler olmuş, boy beyleri Mürselzâde Ahmet Paşa'nın gayretleriyle bir kısmı iskân edilmiş, fakat ilgisizlik onların eski hallerine dönmelerine neden olmuş ve Halep caddesine yeniden hâkim olmuşlardı. Yine de bir kısmı ziraatla meşguldü (Halaçoğlu, 1973, s. 7-8). Bu aşiretten 1.500 hanenin daha önceden Amik Ovasında iskân edildiği, yerleşik hayata geçmeyenlerin de Halep ve Maraş'ta uygun yerlere iskânı, miri araziden toprak verilerek tapularının hazırlanması istenmiştir. Aşireti iskâna teşvik için, yerleşik hayata geçmek kayıyla, 1846'da bazı borçları silinmişti (Sansar, 2003, s. 52-53).

Girişimlerden istenilen netice alınamamıştı. 1855'te ecnebi memur ve tüccarlardan gasp edip yağmaladıkları mallar dolayısıyla Reyhanlı aşiretinden 30 kişi yakalanmıştır. Böyle uygunsuz hareketlerin tekrar vuku bulmaması için Reyhaniye aşireti reisi Mustafa Bey'e yeterince muhafız verilerek Reyhani caddesine muhafız tayin edilmiş ve böylece asayiş sağlanmıştır (Sansar, 2003, s. 42). Hükümete daha bağlı olan aşiret, bu yönüyle yöredeki diğer aşiretlerden ayrılmaktadır (Dumont, 1981, s. 381). Fırka-i İslâhiye'nin iskân faaliyetleri sırasında Reyhanlı aşiretinin, idaresi Mürselzâde Ahmet Paşa'nın oğlu Rikab-ı Şahane kapucubaşlarından Mustafa Bey'e verilmiş ve Halep caddesinde güvenlik tekrar temin edilmiştir (Halaçoğlu, 1973, s. 7-8). Bu tarihlerde 5.000 çadır oldukları belirtilmektedir (Sansar, 2003, s. 40).

Diğer taraftan Gâvur Dağı'nın doğusunda Reyhaniye aşiretinin kuzey taraflarında Hacılar, Tiyek ve Akbez nahiyeleri yer almaktaydı. Bunların ahalişi Türk'tü ve diğer aşiretlere göre daha itaatkâr olup sadece askerlik ve vergiye karşı çıkmakla yetiniyorlardı (Dumont, 1981, s. 381). Hacılar, Tiyek ve Akbez, Çobanoğulları beylerinin emrinde olup bunlara "Dağlı" denilirdi. Hacılar Nahiyesine bağlı Karafakılı aşireti hırsızlık ve yağma yapmaktaydı (Halaçoğlu, 1973, s. 7). Akbez, Tiyek ve Hacilar beyleri arasında çekişmeler eksik olmazdı. Hacilar Nahiyesi beyi Paşo Bey'le Tiyek Nahiyesi beyi Mehmet Bey arasında husumet vardı (Sansar, 2003, s. 82).

Gâvur Dağı ahalişi eskiden beri yörede bulunan Türklerdendi ve Osmanlı'ya aidiyet duygusu taşımıyor, kendilerine Osmanlı demiyorlardı. Gavur Dağı'nın doğusunda Keferdiz Nahiyesinin karşısında İlhamanlu Nahiyesine dâhil olan Hanağzı Köyünün yanı başında, bahsi geçen dağın içerisine sokulmuş Çerçili, Çerçili'yle aynı sırada ancak buranın güney

istikametinde Kerkütlü Nahiyesi bulunmaktaydı. Bunların ahalisi Kürt olsa da yaşadıkları saha dolayısıyla Türkçe konuşmaktaydılar. Kenar nahiyeleri olarak adlandırılan İlhamanlu Nahiyesi ve ona bağlı Eğintili Köyü, Çerçili ve Kerkütlü nahiyelerinde Kürd Dağı'nın hâkimi Deli Halil'in etkisi oldukça fazla olup hükümetin kararları geçmezdi. Kerkütlü'ye bağlı Kayabaşı Köyü, Gâvur Dağı'nın zirvelerine çıkış noktasındaydı. Hacı Ömeroğlu Deli Halil her zorda kaldığında soluğu burada alırdı (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 125). Başlı sıkıştığında Kayabaşı'na firar eden onun gibi pek çok kişi vardı. Zorda kalan bölge beyleri, aşiret liderleri ve ağalar kendilerini buraya atıyorlardı (MLV 257-72-8). Kanundan kaçanlar, diğer bey ve ağalarla kavgaya tutuşanlar, burada da sıkıştırılırsa kolaylıkla Gâvur Dağları'nın sarp kısımlarına kaçarak kurtuluyorlardı. Köyün korunaklı olmasından faydalananlardan biri de “yaradılışı gereği eşkıyalığa yatkın” Keferdiz'i elinde tutan ve bu nahiyenin müdürü olan Kel Mustafa Ağa'ydı. Burada da rahat durmayan Kel Mustafa, başına topladığı 80-90 eşkıyayla civar köylere zulmetmekteydi (MLV 257-72/4). Yine Kerkütlü'de 80-90 hane kadar “İdinlü (İdilli) ve Kökülü (Köklü)” köyleri bulunmaktaydı. Bu köyler ahalisi aslen Türk olup buradaki Kürtlerden etkilendiklerini gösteren emareler vardı (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 124-125). Arşiv belgelerine göre bahsi geçen iki köy, yörede nerdeyse alışkanlık haline gelmiş olan, eşkıyalık, hırsızlık, gasp ve yağma olaylarından uzak durmakta ve zirai faaliyetlerde bulunmaktaydı. Dolayısıyla “ırz ve namuslarıyla kendi hallerinde” hayatlarını idame ettiriyorlardı (Yavuz, 2004, s. 39). Bu köyler ahalilerinden tamamen farklı olarak Çerçili ise haydutluk ve eşkıyalık faaliyetleriyle ün kazanmış, her türlü yolla ele geçirilen (gasp, yağma, hırsızlık) mal ve hayvanların ticaretinin yapıldığı bir pazar olarak öne çıkmıştır. Eşkîya yatağı olan köyde Adana'dan aşırılan mallar ve hayvanlar satılır, Kilis ve Antep istikametine yollanırdı. Kilis ve Antep'ten aşırılanlar ise yine burada satılır ve Adana taraflarına yollanırdı. Böylece meşru yollardan elde etmedikleri mal ve hayvanların tekrar ellerinden alınması imkânını en aza indirirlerdi (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 125).

İlhamanlu, Çerçili ve Kerkütlü Nahiyeleri ile Keferdiz Nahiyesi arasında geniş ve bereketli bir ova yer almaktaydı. Dumdum Ovasında Delikanlu ve Çelikanlu aşiretleri bulunmakta ve buralarda kışlamaktaydılar. Ovada yerleşim yerlerinden bahsedilemezdi. (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 125). Gâvur Dağı'na paralel olan Kürd Dağı taraflarında yer alan Dumdum Ovasında 619 haneden ibaret Delikanlu ve ondan daha küçük olup 372 haneden ibaret Çelikanlu aşireti yaşamaktaydı (Halaçoğlu, 1973, s. 1-5). Bunlardan Çelikanlu aşireti Maraş'tan, Delikanlu aşireti Halep'ten idare olunduklarından idari karmaşa ortaya çıkmış, devlet düzeninin tesisi zorlaşmıştır (Sansar, 2003, s. 77). Reyhanlı ve Delikanlu aşiretleri Maraş dağlarında

yaylarken bölgedeki halkın mallarına zarar vermiş, hırsızlık ve yağma olaylarına karışmışlardır. 1846 yılına ait bir belgede bunların zararlarının önlenmesinin, Halep Eyaletine bağlı olmaları dolayısıyla, mümkün olmadığı belirtilmişti. Yine, yerleşik hayata geçirilmelerinin ve ziraata yönlendirilmelerinin önemi üzerinde durulmuştu. Reyhanlı aşiretinin iskânı gerçekleştirildikten sonra Delikanlı aşiretinin de Amik Ovasında iskânı kararlaştırılmıştı (Sansar, 2003, s. 52-53).

Çelikanlı aşiretinin eşkıyalık olayları da eksik olmuyordu. Diyarbakırlı bir zımmi tüccar 1838'de ticaret amacıyla Maraş'a geçerken bu aşiretten bir takım eşkıya 27.000 kuruşluk mal ve eşyasına el koymuşlardı. Maraş mutasarrıfı, tüccarın uğradığı zararı Çelikanlı boybeyine ödetmek istemişti. Mutasarrıf, 10.000 kuruşunu tahsil edebilmiş ancak, 17.000 kuruşun tahsili mümkün olmamıştır (Söylemez, 2007, s. 74). 1848'de Çelikanlı aşiretinden 100 hanenin Konya'da bulunduğu belgelere yansımıştır (Erdönmez, 1995, s. 37). Uzunyayla'yı yaylak, Bereket Dağı civarını kışlak olarak kullanan bu aşiret 1861 yılında 600-700 haneden ibaret olup, dokuz sene kadar önce Bozok Eyaletine katılmış, havası ve suyu iyi gelmediğinden ve bölge ahalisiyle de anlaşamadıklarından tekrar Maraş'a dönmüşlerdi. Yöneticiler, bunlara yerli ahali gözüyle bakmadıkları için iskânlarına yönelik bir girişim de olmamıştı. Gerektiği gibi kontrol altına alınmadıklarından bazıları bölgeden geçen yolculara zarar vermekteydiler. Keçimağara denilen mahalle iskânları ve Elbistan Kazasına bağlanmaları uygun görülüyordu. Bunların yerleşik hayata geçmeleriyle -ellerinde çok sayıda hayvan vardı- bu kadar hayvana ihtiyaç duymayacakları, dolayısıyla ihtiyaç fazlası olan hayvanlarının müzayedeye satılarak kendileri için yapılacak haneler karşılığında alınması istenmiştir (Sansar, 2003, s. 54-55).

Gâvur Dağı'nın doğu yönünde ve paralelinde Kürd Dağı yer alır. Buralar ahalisi genellikle Kürt olup Kürtçe konuşuyorlardı. Bu dağ, Kilis Kazası sınırlarına dâhildi ve Kilis Kasabası bahsi geçen dağın doğusundadır. Burada Hacı Ömeroğlu Deli Halil zorbalıkla tahakkümünü kurmuştu. Deli Halil'in Kilis'te konağı bulunmakta, kendi halinde durmayıp hükümet işlerine burnunu sokmakta ve istediği mahkûmun serbest kalmasını sağlamaktaydı. Kilis'te yönetimde iki başlılık vardı. Kaymakam, Kilis'i ve ovada bulunan köyleri hükmü altında tutmuş olsa da Deli Halil bu dağ kendi zorbalığıyla yönetmekteydi. Kilis adeta hükümetle Deli Halil tarafından ortak yönetiliyordu. Maraş istikametindeki Keferdiz Nahiyesi ağaları ona karşı tavır alarak bağımsız ve serbest hareket etmekteydiler. Ancak Deli Halil onlara da nüfuzunu kabul ettirmeyi başarmıştır (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 124-125).

Kürd Dağı yöresinde yaşayanlar Okçu İzzeddinlü, Şıhlar ve Amikî olmak üzere üç farklı aşiretten oluşmaktaydı. Okçu İzzeddinlü aşireti nüfus olarak diğerlerinden fazlaydı ve dağa hükmeden Deli Halil bu aşirettendi. Bahsi geçen dağın Maraş yönünde Keferdiz Nahiyesi vardı ve Okçu İzzeddinlü aşiretindendi. Keferdiz'in ilişkileri, bağlı olduğu Kilis'ten çok Maraş'laydı. Keferdiz'de ağalar Deli Halil'den hazzetmemekte ve ona karşı muhalif duruş sergilemekteydiler. Bu muhalefete rağmen Deli Halil onlara zorla üstünlüğünü kabul ettirmişti. Diğer nahiyeler ise itirazsız onun hükmü altındaydı. Bu dağdaki Şeyhlü (Şıhlar) ve Amiki aşiretleri ağaları müştereken hareket ederlerdi. Şeyhli aşireti ağası Kürd Dağı'nda "muteber bir adam" olarak saygı görmekteydi. Bu aşiret mensupları Kilis'e bağlıydılar ve bir kısmı İlhamanlu ve Çerçili nahiyelerinde ikamet ediyordu. Yine Kerkütlü, İlhamanlu, ve Çerçili nahiyeleri Okçu İzzeddinlü aşiretinin oturduğu yerleşim yerleriydi. Amiki aşireti bunlara nazaran daha küçüktür. Bu yöredeki aşiretlerin Fırka-i İslahiye'nin faaliyetlerinden önce de iskânları için girişimler olmuş, yaşanan zorluklar istenilen neticenin alınmasını engellemiştir (Halaçoğlu, 1973, s. 1-7). Kürd Dağı'ndaki ağalar içerisinde Okçu İzzeddinlü aşireti ağası Osman Ağa etrafa zararı dokunmayan bir şahıstı ve Deli Halil'in emirlerine itaat ederdi. Bu asi ağa hüküm sürdüğü dağı bırakıp kaçınca Osman Ağa da Reş Ağazâde'nin ikna etmesiyle Fırka-i İslahiye'ye gelmiş ve asi hareketlerde bulunmayacağına dair söz vermişti. Şeyhlü aşiretine mensup olup Meydanlı Nahiyesi ağası olan Sino, Deli Halil'i destekler bir tavır içerisinde olsa da onun Kayabaşı'na firar etmesi sonucu çaresiz kalmış, Şeyhlü aşireti reisi Mehmet Ağa'ya uyararak Fırka-i İslahiye'ye itaat etmek zorunda kalmıştır. İskân faaliyetleri kapsamında bölgede bulunan Fırka-i İslahiye, silahla sorunu çözmekten daha çok siyaseten Kürd Dağı'na hâkim olmayı başarmıştı. Böylece sağ tarafında emniyeti sağlamış, ordunun iki ateş arasında kalmasını önlemişti (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 144).

Gâvur Dağı'nın diğer tarafında olmakla birlikte Tecirlüer ve Ceritler Çukurova'da yaşarlar, yazları Gâvur Dağı ve Maraş'ı aşarak Uzunyayla'ya giderlerdi. Hatta Tecirlülerin bir kısmı Haruniye Kasabasında oturmaktaydılar. Yine Gâvur Dağı'ndaki Ulaşlı aşireti; Ali Bekir oğlu, Cend oğulları, Kelmen oğulları, Karayiğit oğulları ve Kaypak oğulları olmak üzere beş oymağa ayrılmıştı. Bunlardan en önemlisi Ali Bekir oğullarıydı. Yine Ulaşlı aşiretine bağlı Kapulu denilen bir oymak bulunmaktaydı (Halaçoğlu, 1973, s. 1-5).

Bulanık Kazası, Ceyhan Nehrinin Ulaşlı Dağlarına kadar olan bölümüdür. Kaza, çevresindeki asayiş meseleleri olan sahalara göre daha az sorun teşkil etmekteydi. Burada pek çok köy kurulmuştu ve Maraş sınırlarına dâhildi. Devlet düzeninin tesisini engelleyen sorunlar daha çok kazanın çevresindeki asayişsizliklerden kaynaklı idi. Batı tarafında Çukurova, güneyde

asayişsizliğin kol gezdiği Ulaşlı Dağları, güneydoğusunun bir tarafının Kürt nahiyeleriyle olan irtibatı dolayısıyla asayiş meselelerini tam anlamıyla halledememişti (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 127)

Yukarıda değinildiği gibi 19. yüzyıl ortalarında Amik Ovasında, Gâvur ve Kürd Dağları'nda durum devlet otoritesinin tesisi açısından acınacak haldedir. Fırka-i İslahiye'nin ıslah projesinin hedeflerinden biri de ulaşım yolları üzerine oturmuş, eşkıyalık yapmaktan geri durmayan bölgedeki hanedanları yok ederek, aşiretleri de yerleşik hayata geçirerek ulaşım yollarını açmak, bu sahayla diğer bölgeler arasındaki ticari hayatı canlandırmak ve zirai üretimi arttırmaktır (Dumont, 1981, s. 382).

2. ABDULFETTAHZÂDELER VE KÖSE BEKİRZÂDELER İLGİLİ ARŞİV BELGELERİNE YANSIYANLAR

2.1. Abdulfettahzâdeler

19. yüzyılda Çukurova ve Gâvur Dağı taraflarında birçok hanedan ve aşiret bulunmaktaydı. Devlet otoritesi etkin ise bunlar itaatkâr oluyor, aksi takdirde otorite tanımayarak eşkıyalık olaylarına karışıyorlardı. Küçük Alioğulları ve Kozanoğulları bunların en meşhurlarıdır. Bunlar kadar etkili olmasa da bölgede Bulanık (Şekerobası) ayanı denilen Abdulfettahzâdeler de bulunmaktaydı (Efe, 2012, s. 83). Osmanlı arşiv belgelerinde Abulfettahzâdelerin (Fettahlıoğulları, Fettahoğulları) faaliyetlerine dair bazı bilgilere ulaşılmaktadır. 1709 tarihli bir belgede "Fettahoğlu Cemaati" ifadesi geçmektedir (A. {DVNSMHHM.d./116-518}). 1712 tarihli bir belgede Fettahoğlu ve diğer boy beylerine Ekrad ve Türkman taifesinin defî için emir gönderilmiştir (A. {DVNSMHHM.d./119-592}). 1733 tarihli bir belgede Rafizi mezhepli Kılıçlı Ekradı'nın yol kesme, katl ve yağma olaylarına karşımaları nedeniyle Kıbrıs'a sürüldükleri ve büyüyen çocuklarının tekrar yöreye gelerek azgın işler yaptıkları belirtiliyor, bunların kadın ve çocuklarının Rakka'ya sürgünü isteniyordu. Eşkîyanın mallarının helal olduğu, asilerini kılıçtan geçirilmelerine yardım etmeleri Abdulfettahzâdelere emredilmiştir (A. {DVNSMHHM.d./139-1348}). 1800 yılında iki defa yenilen asi İsmail Paşa'nın Gâvur Dağı'nda bulunan Abdulfettahhoğlu'nun yanına kaçtığı, buralarda da cürümler işlediği, cezalandırılması konusunun Reyhanlı ve Kılıçlı aşireti boybeylerine yazıldığı görülmektedir (HAT/236-13140).

Bu ailenin diğer hanedan aileleriyle zaman zaman işbirliğine de rastlanır. Bulanık Kazası ayanı Ağca Bey, bölgenin en güçlü ayanlarından Küçük Alioğullarından Dede Bey'le

işbirliğine gitmişti. Dede Bey, Abdülfettahoğlu, Kelemenoglu ve Ulaşlılarla birlikte Karbeyaz'ı zabt etmiş ve Payas yolunu ele geçirme girişiminde bulunmuştu (Efe, 2012, s. 48). Yine o, kendisine sığınan asileri koruyup kollamaktaydı. Bunun üzerine 1816'da Halep valisi, Dede Bey üzerine gönderilmişti. Vali karşısında tutunamayan Dede Bey, sekiz saat süren şiddetli çarpışmadan sonra Ağca Bey ve biraderi Ahmet Bey'in yanına savuşmuştu. Dede Bey'in katılımıyla ayanlar faaliyetlerini daha geniş sahalara yayarak Payas yönünde talan hareketlerine girişmişlerdi. Eski alışkanlıklarının da etkisiyle kazançlı ve kolay bir iş olan hac yolu soygunculuğuna yönelmişlerdi. Devletin buna tepkisi sert olmuştur. Osmanlı Devleti, diğer aşiret beylerine ve Halep valisine emirler göndererek asilerin "idam ve izâlelerinin farz" olduğunu bildirmiştir (Şakiroğlu, 1990-1991, s. 132-133). Yaşanan gelişmeler üzerine devlet idarecileri Abdülfettahoğlu'nu da hedefe koymuş ve hakkından gelinmesi Belen muhafızı İbrahim Paşa'ya emredilmiştir. Ancak Dede Bey'in Payas ve Karbeyaz'dan kovulmasına rağmen Abdülfettahoğlu Ağca ve Ahmet Bey'den destek alarak tekrar hücum ettiği görülmektedir. Dede Bey, Payas'ı ele geçirmek için Abdülfettahoğlu ve Kara Bey'den yardım istemiş, bunların 400-500 kadar adamını getirtmiş ve Payas'ta misafir etmişti. Buraya getirilen asiler yakalanarak Kıbrıs'a sürülmüşlerdir. Sürülenlerin durumunun ne olacağı Dede Bey ve Abdülfettahoğlu meselesinin çözümü sonrasına bırakılmıştır (Efe, 2012, s. 48-52). Dede Bey, kendisinin yakalanmasıyla ilgili emrin uygulamaya konmasından önce Payas'ı ele geçirmek istemiş ama mağlup olmuştu. Savrun'da kuşatılan asiler teslim olmuşsa da bir süre daha yakalanmayan Dede Bey daha sonra öldürülmüştür (Şakiroğlu, 1990-1991, s. 132-133). Adana valisi Mustafa Paşa'nın kardeşi İsmail Bey, Savrun'u kuşattığında Dede Bey kadar şanslı olup kaçamayan "Bulanık ayâni" Ağca, Ahmet beyler 25 adamıyla birlikte ele geçirilmiş ve idam edilmiş, kesilen başları İstanbul'a gönderilmiştir (Efe, 2012, s. 50).

Olay sonrasında Dede Bey'in ve Abdülfettahoğullarının akrabalarının Rodos'a sürülmeleri yönünde ferman verilmiştir (Şakiroğlu, 1990-1991, s. 132-133). Bunların sayısı 30 kişi kadar olup çoğunun çocuk ve kadınlardan oluştuğu, üç kadının ise hamile olduğu belgelere yansımıştır. Maraş valisi ve Rodos Sancağı mutasarrıfına Dede Bey'in kardeşi ile Abdülfettahoğlu Fettah ve Ali'nin ele geçirildiği, Rodos'a nakledilecekleri 1817 Mart'ında bildirilmiştir. Şubat 1818 tarihli olup Maraş valisi Kalender Paşa'ya gönderilen bir hükümde ise Dede Bey'in ailesinden bir kısım kimselerin, etraftaki diğer beylerle işbirliği yaparak Üzeyr Sancağı ahalisini kışkırttıkları ifade edilmektedir. Abdülfettahoğullarından Ali, Fettah ve "diğer birader ve biraderzâdelerinin", Küçük Alioğullarının ve Kara Beyzâde Mustafa ile akrabalarının yakalanıp idamları istenmiştir. Kalender Paşa, Abdülfettahoğulları Fettah ve

Ali'nin tehlike arz eden kişiler olmadıklarını, çocuklarının ise küçük ve zararsız olduklarını dolayısıyla idam edilmemelerini hükümete bildirmişti. 3 Kasım 1818'de onun arzına verilen cevapta Küçük Alioğulları ve Abdülfettahzâdelerin cümlesinin affedildiği belirtilmiştir. Kalender Paşa, Rodos'a sürgün kararı verilenleri Maraş'a yerleştirmiş, bu arada Abdülfettahoğlu Ali'nin öldüğünü, Fettah'ın ise âmâ (kör) olduğunu belirterek Kara Beyzâde, Küçük Alioğlu ve Abdülfettahzâdelerin eşkıya takımından olmadıklarını beyan ederek uygun bir yere iskânları arzusunu dile getirmişti. Rodos'a sürülme emrinden onun isteğine uygun olarak vazgeçilmiştir (Efe, 2012, s. 54-56). Maraş valisi Kalender Bey'in bu girişimlerde bulunmasında Abdülfettahoğullarıyla akraba olmasının rolü büyüktür.

Daha sonra Bulanık Nahiyesinin müdürü aynı aileden başka bir Ağca Bey'dir. 9 Aralık 1847 tarihli bir belgeden Abdülfettahoğlu Ağca Bey ve yardımcısı İnce Bey'in Akka Kalesi'ne sürgün edildikleri, burada rahat durmadıkları ve bir yolunu bularak firar ettikleri anlaşılmaktadır. Sadaret, bunların hangi tarihte nasıl firar ettiklerini Akka valisinden sormuştu. Bahsi geçen beylerin kavga ve katl olaylarına karıştıkları belirtilmişti. Eşya ve mal gasp ettiklerinden dolayı Akka'da tutulmaları önemli görülmüştür. Bunların kimin memuriyeti zamanında, nasıl kaçtıklarının araştırılması istenmiştir. Bu beylerin sabunhanede ikamet ettikleri, Osman Paşa'nın memuriyeti zamanında "Akka Kal'ası'nın kapusundan savuşup firar ittikleri" tespit edilmiş ancak, hangi vesileyle firar etmiş olduklarının anlaşılamadığına dair Akka Meclisi tarafından bir mazbata düzenlenmiştir (MLV 20-57/3-4).

Ağca ve İnce Süleyman Bey Akka'dan kaçtıktan sonra Ulaşlı Nahiyesine firar etmişler, burada da kendi hallerinde durmamışlardı. Camustil Nahiyesi reayasıyla çatışmışlar, onlardan sayıca fazla olmalarına rağmen bir kişiyi yaralayarak, bir de kayıp vererek çekilmişlerdi. Gâvur Dağı'nda bazı kâhyaların bu beylerle buluştukları, fesat çıkarma eğilimleri olan kâhyalar tespit edilirse asilerle birlikte Maraş tarafına gönderilmeleri istenmiştir (MLV 26-14-2).

Ağca Bey'in "icra-yı terbiyesi için" Maraş valisi Tosun Paşa onun üzerine yürümüş ve kaçmasına neden olmuştu. Valinin üzerlerine geldiğini gören bu beyler korkup kaçmış, vali de "hânelerini yakub, mallarını zabt ile" yetinmişti. Tosun Paşa'nın hareketi uygun görülmemiş, böyle bir davranışın padişahın rızası hilafına olacağı belirtilerek bazı tembihatlar yapılmasının doğru olacağı bildirilmiştir. Hatta daha büyük fenalıklar yapmış olsalar da bunların hanelerine saldırılmasının doğru olmadığı belirtilmiş, bu nedenle valinin azli istenmiştir. Adana ve Maraş eyaletlerinin birleştirilmesinin uygun olacağı, bu sayede aşiretlerin iskânı, üretim ve vergilerin

toplanması gibi işlerin daha kolay başarılacağı, sahadaki işlerin tek elden yönteminin sağlanacağı ifade edilmiştir. Eyaletin, Adana valisi Osman Paşa'nın idaresine bırakılması ve 60.000 kuruş olan maaşına 7.500 kuruş daha ilave olunarak 67.500 kuruş verilmesi; Tosun Paşa'ya da 7.500 kuruş tahsis edilerek İstanbul'a yollanması emredilmiştir. Maraş kaymakamlığına da Osman Paşa'nın oradan veya başka yerden kimi isterse ataması ancak, bu kaymakamın maaşının emsalleriyle aynı olması bir "irade-i seniyyeyle" istenmiştir (MB. İ. 2-29).

1816 yılında Halep Valisi Ahmet Paşa, Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Bey'den "Bulanık Kazasının ayânı" olarak bahsetmiştir. Üstelik bu aile Maraş valisi Kalender Paşa'yla akrabalık ilişkilerine de sahiptir (Efe, 2012, s. 50). Ağca ve Ahmet isimlerine bu şahısların idamından sonra da rastlanmıştır. Yine 1847 tarihli bir belgede Bulanık Nahiyesi "boybeyi" Ağca Bey'den bahsedilmiştir. 1848 tarihli başka bir belgede Ağca ve İnce Süleyman Bey "Bulanık Nahiyesi Ümerâsi" olarak gösterilmiştir (MLV 20-57/3-4). Ağca Bey'in Ahmet Ağa ve Ali (A} MKT. MHM. 395-61) adlı iki kardeşi vardır (MLV 257-72/1) ve Ağca Bey, İnce Bey'in amcasıdır. Dolayısıyla babasının adı Halil'dir. İnce Bey'in öldürülmesiyle tekrar Bulanık Nahiyesi müdürü olmuştur (A}MKT. UM. 134-28). 19 Ağustos 1877 tarihli bir belgede Ağca Bey için "müteveffa" tabiri kullanılmaktadır. Bu ifadeye bakılarak yukarıda belirtilen tarihten önce vefat ettiği sonucuna ulaşılır. Ağca Bey'in Mehmet Bey diye bir oğlunun varlığı da aynı belgede geçmektedir (A.} MKT. MHM. 395-61).

Bulanık Nahiyesi Müdürü Abdülfettahzâde (MLV 257-72/1; İ. MLV. 413-180.09-1) İnce Bey tabiri İnce Süleyman Bey'in ailesini ifade eder. İnce Bey'le ilgili olarak "Şekerobası Nahiyesi hanedanlarından" tabiri de kullanılmıştır (İ. MLV. 413-180.09-2). İnce Bey'in İbiş Ağa adlı bir kardeşi olduğu belgelere yansımıştır. Babasının adı Ali, dedesinin adı ise Halil'dir. Yine "Şekerobası Nâhiyesi kuralarından Karalar Karyesi ahâlisi iken bundan akdem fevt olan İnce Süleyman Bey ve karındaşı İbiş Ağa ibn Ali bin Halil" ifadesi bunu açıklamaktadır (A} MKT. MHM. 395-61). Süleyman Bey'in karısı Mehmet kızı Fatıma, annesi ise Mustafa kızı Sultan'dır. Büyük çocuklarının adı Ali ve Halil, küçük çocuğu ise Mehmet'tir. İbiş Ağa'nın karısı Ali kızı Server'dir. İnce Süleyman Bey'le öz kardeş oldukları görülmektedir. İbiş Ağa'nın buluğa ermemiş Mustafa adlı küçük bir çocuğu vardır (İ.MLV. 413-180.09-1).

2.2. Köse Bekirzâdeler

Köse Bekiroğulları ve Keferdiz'deki duruma da değinmek gerekir. 1729'da Rakka'ya iskân olunan grupların içerisinde yer alan Köse Bekiroğlu Ali kendisi gibi diğer Kilis eşkıyalarıyla Antep'e gelip çevreye zarar vermeye başlamıştı (Halaçoğlu, 1997, s. 55). Bahsi geçen yörede 1731'de Okçu İzzeddünlü aşiretinin taşkınlıklarının önlenerek hakkından gelinmesi için Maraş'a tabi Pazarcık'ta Ahmet Paşa girişimde bulunmuştu. Ancak, bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Paşa, Siverek'e konuşlanmış ve bu aşiretin Keferdiz'de yeni bir yağma hareketine girişmesine engel olacak tedbirler almıştır. Çünkü bir yıl önce Keferdiz ahalisinin hasadı yağmalanmıştı (Öğüt & Küçük, 2015, s. 60). Kılıçlı aşiretiyle Köse Bekirzâdelerin eşkıyalık faaliyetlerinde zaman zaman birlikte hareket ettikleri görülür. Kılıçlı aşireti, 1819'da bazı tımar ve zeametlere el koymuş, ehli örf-e karşı eşkıyalık hareketlerinde bulunmuştu. Aynı aşiretten Mustafa ve Keferdiz'den Köse Bekirzâde Ali Bey, zaim ve sipahilerin elde ettikleri ürün ve vergilerin yarısına el koymuşlardı (Söylemez, 2007, s. 75-76). Köse Bekirzâdelerden bahsedilirken "Halep Eyâletinde Keferdiz Nâhiyesi ümerâsından" ifadesine de rastlanmaktadır (İ. MLV. 413-18009/5). Keferdiz Nahiyesi Müdürü Köse Bekirzâde (MLV 753-51/2) Köse Bekiroğlu (MLV 257-72/3) ifadeleri Kel Mustafa için de kullanılmıştır. Kel Mustafa, Güllü ve Ali beyler kardeş olup, bunların en büyükleri Kel Mustafa'dır. Bu beylerin babaları Hüseyin, dedeleri ise Hasan'dır (İ.MLV. 413-180.09-1).

2.3. Abdülfettahzâdelerle Köse Bekirzâdeler Arasındaki Çatışmalar

Maraş'tan Amik Ovasına kadar olan saha Maraş Sancağı sınırlarına dâhil iken Şeyhlü, Okçu İzzeddünlü aşiretleri Kilis'e bağlıydı. Çelikanlu aşireti Maraş'tan, Delikanlu aşireti Halep'ten idare edilmekteydi. Bunun sonucunda idari yapıda sorunlar baş göstermiştir (Halaçoğlu, 1973, s. 7-8). Yönetim sorunu sadece Delikanlu ve Çelikanlu aşiretleri ile ilgili değildi. Keferdiz Nahiyesi ve Bulanık Nahiyesi ile ilgili de bir karmaşa mevcuttu. Yöredeki ikilikten yararlanan Kilis ileri gelenlerinden bazıları Okçu İzzeddünlü aşireti reisi Deli Halil'i, bazıları da Keferdiz Nahiyesi Müdürü Kel Mustafa'yı çıkarları için kullanmış, bölgede asayişsizliğin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Sansar, 2003, s. 83). Yönetim karmaşası Keferdiz ağalarıyla Bulanık beylerini karşı karşıya getirmiş, öldürme ve yağma olaylarına da sahne olan gelişmeler yaşanmıştır. Aşarın toplanması meselesi Keferdiz Nahiyesi müdürü Kel Mustafa'yla Bulanık Nahiyesi müdürü İnce Süleyman Bey arasında 1852 yılı yazında çatışmalara neden olmuştur. Bundan sonraki süreçte İnce Bey'in mensup olduğu Abdülfettahzâdeler ile Kel Mustafa'nın ailesi Köse Bekirzâdeler arasında çatışmalar yaşanmış, öldürme ve yağma olayları

görülmüştür. Olayların büyümesinde intikam duygusu ve yörede var olan yağma kültürü de etkili olmuştur.

Keferdiz Nahiyesi hududunda Bulanık Nahiyesine bağlı Kemer Köyünün 1852 yılı aşarının iltizamı Bulanık müdürü İnce Bey ve kardeşi İbiş Ağa'nın uhdesine verilmişti (MLV 252-41). Kilis dâhilinde bulunan Keferdiz Nahiyesinin müdürü Kel Mustafa'yla Maraş dâhilinde bulunan Bulanık Nahiyesinin müdürü İnce Bey arasında 1852'de "iltizâm mukata'at maddesinden" kaynaklı gerginlikler çatışmaya dönüşmüştür. Mülazım Kel Mustafa, yanındaki "avânesiyle" İnce Bey'i ve kardeşi İbiş Ağa'yı "katl ve idam" etmiş, çatışmanın galibi olmuştu (MLV 257-72/1). Olay şöyle gelişmişti: Maraş'ta iltizamı üzerine alan İnce Bey, Maraş hududundaki Kemer Köyünde aşar toplamaktaydı. Kel Mustafa yanında 7-8 adamıyla gelerek bu köyün Keferdiz'e bağlı olduğu iddiasıyla vergi toplamaktan vazgeçmelerini, eğer ikna olmuyorlarsa buranın Keferdiz'e bağlı olduğunu ispat için "vukuf olan kesân" gönderme teklifinde bulunmuştur. Bunları söyledikten sonra oradan ayrılmış, 40-50 kadar adamıyla ertesi gün geri dönmüştü (MLV 252-41). 27 Haziran 1853 (20 Ramazan 1269) tarihinde gündüz saat tam beşte adı geçen mezrada aşar toplanırken Köse Bekirzâdeler, İnce Bey'in üzerine saldırmıştı. "Cebren ahz ve garât itmek kastiyle kutta-i tarik ve hayâdit" Ali ve Güllü beyler büyük karındaşları Kel Mustafa maiyetinde 150 kadar süvariyle İnce Süleyman Bey'in üzerine hücum etmişlerdi. Ali Bey tüfengini ateşleyerek İnce Bey'i kurşunla "sol memesi üzerinden", Güllü Bey ise tüfenginden çıkan kurşunla İbiş Ağa'yı sağ tarafından vurmuşlardı. Göğsünden yaralanan İnce Bey olay yerinde, İbiş Ağa ise üç gün sonra vefat etmişti (İ.MLV. 413-180.09/1-2). Ayrıca İnce Bey'in adamlarından 2 kişiyi de yaralamışlardı (MLV 252-41). Yukarıda verilen 27 Haziran 1853 tarihi daha sonradan kaleme alındığı için yanlış olmalıdır. Çünkü 16.08.1852 tarihli bir belgede olayın nasıl olduğu anlatılmaktadır. Abdülfettahzâdelerin 1858 tarihinde olayın yılını yanlış hatırlama ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir. Dolayısıyla yaşananların 27 Haziran 1852'de olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yine Kel Mustafa'nın bazen 40-50 bazen de 150 kadar adamla saldırdığı belgelerde geçmektedir.

16 Ağustos 1852 tarihli bir belgede Keferdiz Nahiyesi Müdürü Kel Mustafa'nın Halep sınırları içerisinde olması dolayısıyla yakalanarak yargılanmasının yapılması için Maraş'a gönderilmesi Maraş Meclisi'nden Halep'e yazılmıştı (MLV 252-41). Kel Mustafa ele geçirilemediğinden mahkemesi yapılamamış, o da bundan sonra rahat durmayıp "cebren a'şarı zabt itmek ve ba'zı karyeleri basub emvâl ve hayvanât gasp ve yağma eylemek gibi güne gün icra-yı zulm ve te'diyâtta bulunduğu" Maraş Meclisi'nden merkeze yollanan 1858

tarihli bir belgeye yansımıştır. Yine Maraş'a bağlı Kılıçlar aşiretine bağlı Şatırhöyüğü Köyündeki bazı şahıslarla akrabalığı dolayısıyla ve onlardan aldığı destekle bu köyü adeta zapt etmişti. Bu nedenle köyün aşarı toplanamamıştı. Maraş Meclisi'nden Hacı Ahmet Bey ve Mülazım Osman Ağa, Kılıçlı aşireti köy ve oymaklarını dolaşmış, Şatırhöyüğü'ne gelmişlerdi. Bu sırada Ali ve Güllü beyler “on beşten mütecâviz te'balarıyla” köyde bulunuyorlardı. Memurları köye almamışlar, onları döverek köyden uzaklaştırmak istemişlerdi. Ancak Mülazım Osman Ağa bu tavra aldırılmamış, üzerlerine yürümüş, onlardan bazıları da silah göstermek suretiyle Osman Ağa'yı tehdit etmişlerdi. Vergi tahsildarının ve devletin nizami askerinin köyden kovulmasının devletin itibarı açısından sorun teşkil edeceği, bundan sonra yöre halkının burada yaşananlara bakarak vergiden yüz çevireceği Maraş mutasarrıfı tarafından merkeze bildirilmiştir. Mutasarrıf derhal tedbir almış, “bir bölük şeyhâne ve bir kıt'a dağ topu ile miktâr-ı kifâye zabtiye asâkîri” buraya sevk etmişti. Bunlar harekete geçince Ali ve Güllü beyler, tebaaları ve köy halkından 20 kadar kişi silahla karşı durmuş ancak, asker ve dağ topunu görünce devlet kuvvetlerinin karşısında tutunamamış ve firara yüz tutmuşlardır. Askerler bunların kaçmasına fırsat vermemiş, Ali ve Güllü beyler 18 adamıyla ele geçirilmiş ve yöre halkından vergilerin büyük kısmı tahsil edilmişti (İ. MLV. 413-180.09/2). Yaşanan çatışmada sorunun kaynağı yönetimdeki iki başlılıktır. Çünkü Keferdiz'in “hükümeti Kilis, arazisi Maraş olduğundan” aşarı Şekerobası'nın (Bulanık) aşarıyla birlikte sene başında Maraş'tan ihale olunmaktaydı. Kel Mustafa aşarın tahsilini 1852'den beri zorbalıkla engellemekte ve kendisi el koymaktaydı. “Biçare mültezimler” her sene onun yanına gider, dertlerini anlatırlarsa da “bir fa'ide göremeyüb” boş dönerlerdi. Yalnız bu mültezimlerden hediyelerle kapısına gelenlere bir borç senedi düzenlemekteydi. Bu nedenle hükmünün geçtiği yerlerde aşar ve verdiği diğer borç senetleri yüzünden Maraş'ta çok fazla davacısı bulunmaktaydı. Ali ve Güllü beylerin yakalanması sırasında ele geçirilen silah ve malların değerleri 15.300 kuruş tutmaktaydı. Bunların alacaklılara verilmesi için elde tutulması kararlaştırılmıştı (İ. MLV. 413-18009/2). Merkezden de bunlarla ilgili yapılan işlemin uygun olduğuna dair cevap gelmişti (İ. MLV. 413-18009/5)

Kel Mustafa ise rahat durmuyordu. Yanında bulunan adamlarından başka Karayığitoğlu vs. aşiret ve eşkıya reislerinden de destek sağlamış, bunlar üçer beşer yüz kişiyle Kel Mustafa'yı desteklemişler, böylece sayıları 2.000'e ulaşmıştı. Yine Kel Mustafa, İnce Bey'in bulunduğu köyü basmıştı. Bununla da yetinmeyerek Ağca Bey'in olduğu mahalle de saldırmaya niyetlenmişti. Yaptığı taşkınlıklar bununla kalmamış, Bulanık ahalisinden ticaretle uğraşan

ve Halep, Antep taraflarına gidip gelen tüccarların mal, eşya ve hayvanlarını gasp etmişti. Bulanık'a bağlı bazı köylere baskın vererek ahalinin mallarını yağma etmiş ve Kilis tarafına aşırıyordu. Vaziyeti öğrenen Ağca Bey de gerekli hazırlıkları yaparak silahlanmış, Kel Mustafa'yla çatışmaya girmiş, her iki taraf da birbirine üstünlük kuramadığından etrafa dağılmışlardı. Çatışmaların etkisiyle o yıl Kuşçu Köyü ve diğer köylerden toplanması gereken vergiler tahsil edilememiş, iki senelik vergi borcu birikmişti. Yaşanan gelişmeler halkın vergi ödemekten yüz çevirmesine neden olmuştu (MLV 257-72/1).

Bulanık Nahiyesinin müdürü olan Ağca Bey'in intikam hamlesi çok sert olmuş, Keferdiz Nahiyesinde değirmenleri yakmış, ahaliyi mahallinden sürme gibi şiddetli tepkiler vermiştir. Ağca Bey Meclis-i Ahkam-ı Adliye'de, Adana'da, Halep Meclis-i Kebîri'nde veya Maraş Meclisi'nde Kel Mustafa Ağa'yla "muhâkemelerine müsa'ade buyrulmasını" istemiş ve iddiasında ısrarcı olmuştu. Maraş'a tabi "Bulanık ve Şekerobası hanedanından ve ümerâsından" Ağca Bey ve Kel Mustafa Ağa'ya -"su-i hareket ve uygunsuzluklarının" kendilerine gösterilmesi için- Halep'ten adamlar gönderilmişti. Maraş'tan da gerek görülen kişilere durumu anlatmaları için yazılmıştı. Çünkü bunların er geç çatışmaları kaçınılmaz görünmekteydi (MLV 257-72/1).

Olaydan sonra, İnce Bey'in amcası ve varisi olan Ağca Bey, Bulanık Nahiyesine müdür tayin olmuştu. Onun yazdığı arzuhal üzerine Kel Mustafa ısrarla mahkemeye çağrılmış, gönderilen yazılara rağmen o, buna yanaşmamıştı. Devlet görevlileri bahsi geçen iki müdürün er ya da geç birbirlerine "hücum idecekleri"ni fark etmiş, Adana valisinden bunların dağıtılması istenmişti. Ağca Bey mahkeme olunmasını, haklı olduğunu ve hukukun gereğinin yerine getirilmesini istemişti. Olayların gelişimine bakıldığında haklı da görüldüğü için Halep'e gelmesi ve gelirken de Kel Mustafa'yı getirmesi istenmiş, Ağca Bey gelmekten çekinmişti. Kilis kaymakamından Kel Mustafa'yı güzel bir üslupla ikna etmesi ve ele geçirmesi yazılmıştı. "Yaradılışı gereği eşkıyalığa yatkın" olan Kel Mustafa çareyi firar etmekte bulmuş, Hıdır (Davar, Gâvur) Dağı'nın sarp yerlerine kaçış noktasında olup her türlü suça karışanların sığınağı ve eşkıya yatağı (MLV, 257-72/8) Kayabaşı Köyüne kaçmıştı. Burada etrafına topladığı 80-90 kadar eşkıyaya reis olmuş (MLV 257-72/4), etraftaki köylere musallat olarak zulmetmekten geri durmamıştır. Yerine görevlendirilen yeni Müdür Ali Bey'i tehditlerle korkutmuş, çevreye de adamlar göndermiş, sarkıntılık hareketlerine girişmişti. Sorununun çözülerek bu eşkıyanın hakkından gelinmesi için bir an önce gereğinin yapılması Halep Meclisi'nden Kilis Kazasına emredilmiştir. Onu davet etmek için köy muhtarları, mollalar, ayanlardan oluşan bir heyet hazırlanması, çabalara rağmen gelmez, silahla karşılık vermeye

kalkarsa “bi’l-misil” karşılık verilmesi ve yakalanması için Ağca Bey’e yardımda bulunulması bildirilmiştir. Yardımın sağlanması için gerekli yerlere ve şahıslara yazılarak tembih edilmesi istenmişti (A}MKT. UM. 134-28).

Sabık Keferdiz Müdürü Kel Mustafa’nın Kayabaşı Köyüne firar ettiği Ağca Bey tarafından tespit edilmiş, üzerine yürümek istediğinde Kel Mustafa kaçmış, gelişmelerden Maraş kaymakamlığı haberdar edilmişti. Asi müdür burada Kayabaşı, Kerküt Nahiyesi ve Çerçili’nin atlılarını ve ileri gelenlerini etrafına toplamıştı. Ağca Bey “şukkasında”; Kel Mustafa’nın Ekbaz ve Tiyek müdürleri ve Kilis’e bağlı kenar karyelerini (İlhamanlu ve ona bağlı Eğintili köyü, Çerçili ve Kerkütlü nahiyelerine kenar nahiyeleri denirdi.) ve eşkıyasını kendi tarafına çekmek için propaganda yaptığını, üzerine gidilirse silahlı çatışmanın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle ateş açarsa “bi’l-misil” karşılık verilmesi için müsaade edilmesini istemişti. Kel Mustafa’ya fırsat verilmemesi için diğer nahiyelerin müdürlerine de emirname gönderilerek bu eşkıyanın üzerine yapılacak bir harekette yardım sağlanması yazılmıştı. Kayabaşı Köyünü basarak Kel Mustafa’nın ele geçirilmesi ile ilgili planlar yapılırken o, başına topladığı 50-60 eşkıyayla Keferdiz Nahiyesindeki İkizkuyu Köyüne gelerek ahaliyi tazyik etmiş, toplanan 800-900 kuruş kadar vergiye el koymuş ve Keferdiz boybeyi Ali’yi tehdit etmiş, durum Ali Bey tarafından gerekli mercilere bildirilmiştir. Ağca Bey’in uyarılarıyla yaşanan olaylar birleşince Kel Mustafa’nın üzerine asker gönderilip gönderilmeyeceği görüşülmüş, üzerine yürünmesi ile ilgili Kilis kaymakamlığından iki emir çıkarılması yazılmıştır (MLV 257-72/7).

Kel Mustafa’nın yakalanması için gerekli yerlere emirler yazılmıştı. Öldürme olayının nasıl vukuu bulduğunun herkesin malumu olduğu, Kel Mustafa’nın tutuklanması ve yargılanmasının yapılması Halep valisine yazılmış olsa da her nasılsa tutuklanamamıştı (İ.MLV. 413-18009-2). Ağca Bey de durumu anlatan bir arzuhal sunmuştu. Arzuhalinde yaşananları şu şekilde anlatmaktaydı: Kel Mustafa kendisinin Keferdiz’den kaçmasına Ağca Bey’in neden olduğunu, yerine Ali Bey’i müdür yaptığını, Kayabaşı denilen mahallin civarında bulunan Maraş Eyaletine bağlı Ekbâz ve Tiyek müdürü Mustafa Bey’e, Tiyek Nahiyesi Müdürü Sarı Beyzâde Mehmet Bey’e anlatmış ve onları yanına çekmeye çalışmıştı. Bununla yetinmeyerek Kilis’in Keferdiz Nahiyesine bağlı Çerçili ve Kerkütlü ahalisini de kışkırtmış, onlar da etkilenerek Kel Mustafa’ya yardım etmek için gayret etmişler ve yeniden görevinin başına dönmesi için toplanmışlardı. Sabık müdür, yine Keferdiz Nahiyesi ileri gelenleri ve ahalisini kışkırtmaya çalışmıştır. Bu propagandalarla dışarıda da “bi- akl”

kimseler onun sözlerine göre hareket etmekte ve inanmaktaydılar. Yine de devlet yöneticilerinin, yörede ona tabi olmayan önde gelen şahıslardan yardım istediği görülmektedir (MLV 257-72/5).

Bu yardımlar gerçekleşse de Kel Mustafa üzerine yürünürken çatışma ihtimalinin yüksek olması dolayısıyla Keferdiz ahailerinden ve bir takım köylerinden toplanan kişilerle Cafer Ağa'nın onu yakalaması için emir gönderilmişti. Kel Mustafa'ya tembihatta bulunulması istenmiş, on kişiden fazla süvari gönderilmesi ve memurlar tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunların Kel Mustafa'yı tutuklaması, tutuklamazlarsa haklarında “fena mu'amele” edileceği bildirilmiştir (MLV 257-72/5). Yine asi müdürün Keferdiz'e dönmesi halinde derhal tutuklanması emredilmişti. Devlet onunla ilgili çareler ararken Kel Mustafa, başına birtakım adamlar toplayıp Keferdiz'e müdür tayin olunan Ali Bey'i tehdit etmiş, Halep ve Kilis tarafındaki ahaliyi inandırıp etrafına toplamıştır. Çünkü Kel Mustafa'nın arandığını diğer kazalardaki ahali bilmediğinden söylediklerine itibar etmekteydi. Asi müdürün üzerine gidilmesi Kilis Kazasına yazılmış, durumun nezaketinin bir çatışmayı doğurması ihtimalinin yüksek olması nedeniyle herhangi bir ateş açılması durumunda misliyle karşılık verilmesine müsaade edilmesi istenmişti (MLV 257-72-6).

1853 tarihli bazı belgelerde Kel Mustafa'nın nahiye müdürü iken halka zulmettiği gerekçesiyle azledildiği yazılmaktadır. Diğer taraftan da katlettiği şahsın ailesinin acele mahkeme talep ettiği, Kel Mustafa'nın mahkemeye çıkarılması görevinin ise Maraş valisine havale edildiği ancak, mahkûmun hala mahkemeye çıkarılmadığı görülmektedir. Bu gelişmeler yaşanırken Kel Mustafa'nın Gâvur Dağı eşkıyasının desteğiyle köylere ve savunmasız kişilere saldırıp onlara zarar vererek mallarını yağmaladığı, yerine tayin olunan nahiye müdürünün ona karşı müdafaaya giriştiği, her karşı konuldukça firar etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte başına yeni adamlar devşirerek gerek Keferdiz Nahiyesi ve gerek diğer mahallerde ahaliye saldırarak mallarını gasp ve onları katlettiği haber alınmaktadır. Bu esnada Maraş'a bağlı Haleblü (...) Höyükü Ahmet'in destek ve yardımıyla 250 süvari ve piyadeyle harekete geçerek 75 baş hayvanı gasp etmiş ve 150 kadar “hınta ve şair” (arpa ve buğday) harmanını ateşe vermişti. Kayabaşı'nda yakalanması için Kilis Kaymakamlığı ve nahiye muhtarları tarafından yazılmış; yaşananlar Maraş Meclisi'nde de görüşülmüştü. Eğer hakkından gelinmezse, zamanında gerekli müdahale yapılmazsa çevrede etkisinin hızla yayılacağı ve “şımaracağı”, bu nedenle ele geçirilmesinin daha da zorlaşacağı belirtilmişti. Böyle bir duruma müsaade etmemek için bir an önce cezalandırılması gerekmektedir. Bunun için Gâvur Dağı ahalisinin bir kısmının devlet safına çekilmesi sağlanmalı, eğer bu

başarılamazsa kara askeri getirilerek müdahale edilmeliydi. Yine Kel Mustafa'nın yola getirilmesi için askere ve paraya ihtiyaç olduğu, olayın boyutlarının Maraş Meclisi'nin gücünü aştığı, bu nedenle hükümetten asker talep edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (MLV 261-26/1-2).

Kel Mustafa azledilmiş ve belgelerde “şâki” (İ. MLV. 413-18009/2) “müdür-i sabık”, eşkıyalık yaptığından da “bağy ve şekâvete ibtidâr (MLV 261-26/1)” olan bir şahıs olarak ifade edilmiştir. Sabık müdürün “uygunsuz hareketleri”nden dolayı Halep'ten Miralay Kadri Bey üzerine gitmiş, Büyük bir olaya fırsat vermeden Kel Mustafa'nın etrafına toplanan eşkıyalar dağıtılmış, çevreden gasp ettiği eşyalar, mallar ve hayvanlar sahiplerine teslim edilmek üzere Reyhaniye Kaymakamı Mürselzâde Ahmet Bey'e teslim edilmiş (İ.DH. 281-17609), Kadri Bey'de 20 Ekim 1852'de tekrar Halep'e dönmüştür. Bu konudaki belge 2 Safer 1269 (15 Kasım 1852) tarihlidir. Dolayısıyla “mâh-ı hâlin altıncı günü” ifadesi olayın Muharrem ayında vuku bulduğuna işaret eder. Bu tarih de 20 Ekim'dir (İ. DH. 281-17609/3). Harekât sırasında destek çağrısına uyan Antep hanedanından Mehmet Battal Bey'e, çalınan eşya ve hayvanların sahiplerine teslimi ve orduya hayvan sevki hususlarında yaptığı yardımlar dolayısıyla, 1856 yılında “beşinci dereceden bir kıt'a mecidiye nişân-ı aliyyesi” verilmiştir (MKT. MHM, 82-93/1).

Kel Mustafa'nın adamları dağıtılsa da husumet sona ermemiştir. Ağca Bey ve akrabaları Keferdiz Nahiyesine iki defa baskın vermişler, baskınlarda diğer aşiret ve eşkıya gruplarının desteğini de temin etmişlerdi. Reyhaniye kaymakamı İzzet Bey, zimmetine para geçirmek gibi uygunsuzlukları dolayısıyla şikâyet edilince Maraş taraflarına kaçarak burada da rahat durmamıştır. Adana valisinden, asi kaymakamla ilgili gerekli tedbirleri alması istenmiştir. Sadareten 1855'te Halep ve Adana valilerine emir gönderilmiştir. İzzet Bey'in Ağca Bey'i de Kel Mustafa üzerine kışkırttığı, birlikte gerçekleştirilen baskında Kel Mustafa'nın bulunamadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine hanesi yakılıp eşyaları ve malları gasp edilmiş, yedi sekiz yüz kadar koyununa el konulmuş ve ahalinin malları gasp, yağma edilmiş ve yakma olayları gerçekleşmiştir. Kilis Kaymakamı ve Kel Mustafa durumu merkeze şikâyet etmişti (Efe, 2012, s. 205).

Yörede etkin aşiretlerden olan Tecirlü aşireti, Kilis taraflarındaki eşkıyalar baskınlara iştirak etmişlerdi. Ağca Bey ve kardeşi Ahmet Ağa bir kez; öldürülen İnce Bey'in oğlu ile Ağca Bey'in oğlu bir kez olmak üzere nahiyeye baskın yapmışlar, yağmalama eylemlerinde bulunmuşlardı. Bu yağma hareketine Tecirlü aşiretinden Kadir Ağa ve Camusoğlu, Ali Ağa,

Kilis “haşeratıyla” birlikte dâhil olmuşlardı. Keferdiz Nahiyesinden 11 köy ve 1.000 kişinin (MLV 753-51/2) mallarını, eşyalarını ve hayvanlarını gasp ve yağmalamışlar, yakma olaylarına karışmışlardır. Baskınlarda 20 kişinin de öldürüldüğü görülmektedir. Yine dört değirmen, birçok konak ve saray² ateşe verilmiş, harabeye çevrilmişti. 1859 yılının Ekim ayında Kilis köyleri ahalisi, Hisar, İkizkuyusu, Kenisar, Kocalar, Sakçagözü, Türkan, Kartal, Eğmir Köse, Katrancı Sağır, Katrancı Kebir, Kesten köyleri ahalisi ve bölgenin ağası konumundaki Köse Bekirzâde (Kel Mustafa olmalı) durumlarının “perâkende ve perişân”lığından, nahiyelerinin harabeye döndüğünden ve vergi ödeyecek güçlerinin kalmadığından yakınmışlardır. Suçluların cezalandırılması için bir arzuhal yazmışlardı. Köylerin uğradığı zararlar ve katledilen şahıslar bahsi geçen arzuhalle birlikte deftere kaydedilmiştir (MLV 753-51/2-3).

² Keferdiz’de ağalara ait konaklar olup Milli Mücadele döneminde de bu konaklardan Kuva-yı Milliyeğe bağlı askerlerin ve hayvanların barınmasında yararlanılmıştır. E. Uzun, S. Zaman. (2020). Savaş alanları turizminin bir çekiciliği olarak Antep savunması mirası: potansiyeli ve Gaziantep turizmi açısından önemi üzerine coğrafi bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe edebiyat kültür eğitim dergisi*, 9/2, 931.

Tablo 1. Keferdiz Nahiyesinden Yağmalanan Mahsul, Hayvan, Mal ve Eşya Miktarı (MLV 753-51/2-3)³

KÖYLER	Yağmalanan mahsul miktarı										Yağmalanan hayvan adedi						Yağmalanan mal ve eşyalar															
	Saır (kile)	Hınta (kile)	Saır ve Hınta	Bulgur (kile)	Çeltik (kantar)	Beyaz Pirinç (kantar)	Sadeyağ (kantar)	Küncü (kile)	Pekmez (kantar)	Asel (bas)	Sojaın (kantar)	Öküz ve inek (adet)	Merkep (adet)	Arı (Kovan)	Koyun, Keçi ve ebiak (adet)	Bargir (adet)	Katır (adet)	Esaba (adet)	Döşek (adet)	Yorgan (adet)	Yastık (adet)	Palas (adet)	Kilim (adet)	Çuval (adet)	Hat (adet)	Bakır (kantar)	Tüfenk (adet)	Tabanca (adet)	Çadır (adet)	Aba ve gömlek (adet)	Kozak (Kantar)	Kılıç
Keferdiz Nahiyesi	500	600	-	100	100	10	51.	50	15	200 Kovanın balı, 2 tulum	-	-	200	300	-	-	-	30	30	30	30	25	-	10	3	-	-	-	1 b. 1 k.	-	-	-
Sakpazözü	-	-	200	-	100	-	-	40	-	-	20	215	15	1000	2400	-	-	19	200	200	-	-	100	800	-	4	20	20 (gift)	-	-	20	-
İkizkuyusu	-	-	-	-	-	-	30	-	-	-	-	27	-	-	1560	3	6	25	88	88	25	160	180	350	-	3	-	-	-	-	-	-
Türkan	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	6	2	-	150	-	-	-	64	64	-	120	50	300	-	4	2	-	-	21 a. 31 g.	-	-	-
Kozalır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	6	-	100	-	-	-	45	45	-	50	10	150	-	1,5	-	-	-	-	-	-	-
Hisar	-	-	510	150	-	-	2,5	-	-	-	200	30	-	810	10	-	-	150	-	-	300	150	500	-	5	-	-	-	-	15 a.	-	-
Kenisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	30	30	30	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Katranca Sağır	-	150	-	80	-	-	50	-	-	-	124	10	-	-	-	-	-	30	30	-	50	10	150	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Katranca Kebir	-	-	-	-	-	-	1,5	-	-	-	170	30	-	100	5	-	-	60	20	11	40	20	150	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Höyük	200	300	-	50	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	45	45	-	50	20	200	-	1,5	-	-	-	-	-	-	-
Kesten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	750	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarı Kaya (Sarı Kaya)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kartal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	870	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	2 (gift)	-	-	-	-	-
Ali ve Güllü beylerden alınan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-	-	-	-	16	16	-	-	-	-	10
Toplam	700	1050	710	380	200	10	84, 51.	90	25	2 kb., 2 t.	20	793	112	1200	7040	18	11	95	742	552	66	800	565	2600	10	26	48	38	2	36 a. 31 g.	20	10

Ali ve Güllü Beyler ele geçirildiğinde yanlarında bulunan 16 adamına ait elbiseleri ve kırk çiftin ziraat eylediği hasılatı da el konulmuştu (MLV 753-51/2-3). Yine Keferdiz Nahiyesindeki iki yağmalama olayında 4 adet değirmen yakılarak harap edilmiş, birçok konak ve iki tane kara bina yakılmıştır. Öldürülenler arasında Uncu Halo adlı birinin varlığı değirmen baskınında değirmencinin öldürülmüş olabileceğine işaret etmektedir. İki baskında 20'nin üzerinde kişi öldürülmüş olup öldürülenlerden belgelerde tespit edilenler ve onların

³ Tablo 1'deki kısaltmaların açıklımı şöyledir: Sadeyağ sütununda t. tulum, asel ve kovan sütununda t. tulum, kb. kovan balı; çadır sütununda b. 7 direkli büyük çadır, k. 4 direkli küçük çadır, aba ve gömlek sütununda a. aba, g. gömlek.

katilleri olduğu iddia edilenler şunlardır: Ağca Bey tarafından katledilen Hasan Ağa ve Ağca Bey'in kardeşi Ahmet Ağa tarafından öldürülen Ahmet Ağa maktuller arasındadır. İbiş Ağa tarafından İzikuyusu'nda öldürülen kişiler ise Kör Mamo, Uncu Halo, İnce Bey'in oğlu tarafından öldürülen bir bakir kız ve Beşiközü Köyünde öldürülenler; köy muhtarı, Kerkütlü Papaklı, Benamlıoğlu Alo, Benamlıoğlu Uso, Ömero. Benamlıoğullarının 2.000 kadar küçükbaş hayvanlarının gasp edilmesine direnmiş olduklarından öldürüldükleri anlaşılmaktadır. Ömero'yu öldüren kişi Bulanık ileri gelenlerinden İmamoğlu'dur. Kartal Köyünde öldürülenler ise Ağca Bey'in adamlarından Kadir Ağa tarafından öldürülen İbrahim'in oğlu Mehmet, Ömer Ağa, Moroğlu Mehmet, Hacı'nın oğlu Mehmet'tir. Türkan Köyünde Cüçük'ün oğlu Sülo öldürülmüştür. Kocalar Köyünde de bir kişi öldürülmüştür. Yukarıda görüldüğü gibi öldürme olayına karıştıkları iddia edilenler Bulanık nahiyesinin bey ve ağa unvanıyla anılan ileri gelenleridir. Öldürülenler arasında ise bazıları Kel Mustafa'nın akrabası olan ağalar vardır (MLV 753-51/2-3).

Olaydan yıllar sonra husumetin ve yargılamanın devam ettiği anlaşılmaktadır (1859). Kel Mustafa ile İnce Bey arasındaki çatışmada Kel Mustafa'nın kardeşleri Ali ve Güllü beylerin de yer aldıklarına dair İnce Bey ve İbiş Ağa'nın varislerinin vekilleri tarafından Maraş mutasarrıfına ifade verilmişti (MLV 753-51/4). Ali ve Güllü beyler Keferdiz sakinlerinden olup İshakçalöz (Sakçagözü olmalı) Köyünde oturmaktaydılar. Kılıçlı aşiretin Şatırhöyüğü Köyünde tutuklanmışlar ve Maraş'ta hapse atılmışlardı. İnce Bey'in varisleri kısas talep etmişler, Ali ve Güllü beylere sorulduğunda onlar da suçlamaları "külliye inkâr" etmişlerdir. Bunun üzerine davacıların ve davalıların iddialarının doğruluğunun Müslümanların ileri gelenlerinden, Şekerobası ve Karalar Köyü ahalisine sorularak araştırılması istenmiştir. "Adil, emîn ve makbul" şahıslardan oldukları Müslümanların ileri gelenleri tarafından bildirilen Ebu Bekir bin Hüseyin ve Ali bin Halil şahitlik etmişler, müddeilerin iddialarını doğrulayacak ifadeler vermişlerdir. Varislerin isteğiyle kısaslarının hayata geçirilmesiyle ilgili hilafet makamından gelecek yazıya değin bu iki kardeşin "pranga bend" (zincire vurulması) olmasına, tutukluluk hallerinin devamına karar verilmişti (İ.MLV. 413-18009-1).

Beklenen fetva şu şekilde gelmişti: Ali ve Güllü beylerin şahitlerin şهادetleriyle de suçları sabit olup, eğer İnce Bey'in varislerinden biri onları affetmezse kısasları gerekir (İ.MLV. 413-18009). Çünkü bunların, İnce Bey ve İbiş Ağa'yı "mucîbleri kısas olan katl ile katl eyledikleri" şahitlerin şهادetiyle ve fetvahaneden alınan fetvayla sabittir (İ. MLV. 413-180089/6). 12 Şubat 1859 tarihli bir belgede bahsi geçen beylerin kısastan affedilmeleri veya sulh olunmaları durumunda hapsedilmeyerek İstanbul'a yollanmaları istenmiştir. Kel

Mustafa'nın da bir an önce yakalanarak mahkemeye çıkarılması Meclis-i Vala tarafından Maraş mutasarrıfına yazılmıştır (İ. MLV. 413-18009/5).

İnce Bey'in ölümüyle ilişkilendirilen Kel Mustafa'nın kardeşleri Ali ve Güllü beylerin kisaslarını İnce Bey ve İbiş Ağa'nın valideleri affetmişti. Yine de bu şahıslar suçlu olduklarından 1858 senesinin Eylül ayının 14. gününden itibaren onar sene müddetle tersanede kürek cezasına çarptırılmışlar; borçların ödenmesi maddesinin ise Kel Mustafa'nın mallarından ve eşyasından tahsil edilmesi kararlaştırılmıştı (MLV 753-51/4). İnce Bey'in annesi Sultan Hatun kısastan vazgeçmiş olduğundan ödenmesi gereken 20.000 dirhem gümüştan kendi payına 3.333 dirhem düşmüştü (A}MKT. MVL. 108-43/2) Ali ve Güllü Beyler İstanbul'a gönderilmiş, Tersane-i Amire'de onar sene kürek cezasına çarptırılmışlardı (A}MKT. MVL. 108-43/3).

Ancak Ali ve Güllü beylerin olay zamanında küçük yaşta olduklarından mücadeleye girişmeye güçlerinin yetmeyeceği yönünde itirazlar ortaya çıkmıştır. Bu itirazlar şöyle sıralanabilir: İnce Bey'in varisleri Halep eski valisi Süleyman Paşa zamanında Ağca Bey aracılığıyla başvuru yaparak İnce Bey'in, Kel Mustafa, Çelikanlıoğlu Mehmet ve Doğan tarafından öldürüldüğünü iddia etmişlerdi. Kel Mustafa ele geçirilemediğinden mahkemeleri icra olunamamıştı. Yedi sekiz sene sonra cinayet Ali ve Güllü beylere yıkılmaya çalışılmıştı. Bu kişilerin suçsuz oldukları Antep ve Kilis meclislerinden gönderilen bir mazbatayla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ali ve Güllü beylerin olayların yaşandığı dönemde çocuk yaşta olduklarına, çatışmada yer almadıklarına, evde olduklarına ve etraftaki köy ahhalilerinin hepsinin bu durumu bildiğine dair bir mazbata sunulmuştu. Bahsi geçen beylerin çatışmada yer almadıklarına, bu işlere akli eremeyecek kadar küçük olduklarına, diğer çocuklar gibi evlerinde oynadıklarına dair farklı köylerden 11 kişi şahitlik etmiş ve mağduriyetin giderilmesini istemişlerdir (MLV 753-51/4).

Ali ve Güllü beyler yedi sekiz ay önce ortaya atılan bu iddia üzerine hüküm giymişlerdi. Bahsi geçen beylerin bu süreçte çocuk oldukları Keferdiz'de hatırı sayılır kişilerin ve halkın mazbatasıyla anlatılmış, üstelik daha önce İnce Bey'in varisleri öldürme olayından Kel Mustafa, Çelikanlı Mehmet ve Doğan'ı suçlamışlardı. Sonra suç Ali ve Güllü beyler üzerine isnat edilmiş ve hüküm giydirilmişti. Keferdiz Nahiyesinden Musa Bey, Menbiç Revandan Nahiyesi, Antep ve Maraş'a bağlı yerlerden olaya ait bilgisi olan 200'den fazla kişi Kilis Meclisinde şahitlik etmişti. Keyfiyet Maraş mutasarrıflığına yazılmış ancak, dikkate alınmamıştı. Bir de hemen mahkeme yapılmış, "güya" mahkemede İnce Bey'in varisleri bu

şahısları kısastan affetmişti. Oysa suçlama Kel Mustafa üzerine iken kardeşlerine yöneltilmişti. Durumun zıtlık arz ettiği anlatılmış ancak kulak verilmemiş, böylece Ali ve Güllü beyler mahkûm olmuştu. Yargılamanın “şer’i şerife” ve padişahın adaletine muhalif bir durum oluşturduğu bildirilmişti (MLV 753-51/2). Ancak başka bir belgede bunların yaşının küçük olmadığı, 1852-1853 (1269) birinin 20, diğerinin 18 yaşında oldukları iddiasının hallerine bakılarak doğru olmadığı ve fetvahaneden de olaylarla ilgileri olduklarına dair fetva alınarak mahkûm edildikleri belirtilmiştir (İ. MLV. 413-180.09-1).

Olayların yaşandığı Keferdiz ve Bulanık çevresinde yaşanan asayiş sorunları iki aile arasında yaşananlarla sınırlı kalmamış, her geçen gün sorunlar ağırlaşarak devam etmişti. Keferdiz’e bağlı yerlerde soygun, gasp, yağma, hırsızlık ve öldürme olayları nedeniyle yollar işlemez haldeydi. 1863’te Maraş ileri gelenleri şikâyetlerini üst makamlara sunmuşlardır. Halkın “hayâdit ve kuttai tarik” yüzünden çektiği sıkıntılar anlatılmış, sorunların büyük oranda Bereket Dağı ahalisinden, özellikle de Keferdiz’e bağlı yerlerden kaynaklandığı dile getirilmiştir. Keferdiz’e bağlı Çerçili, Keller, Bağçe, Sulumağara, Hanağzı ahalileri bu işlerde başı çekmekteydi. Devlet düzenini ortadan kaldıran, halkın huzurunu bozan bu durum padişah emrine muhalifti. Yöneticiler iyi niyetle sorunları çözmek istemişler ancak, hırsızlık olaylarının önünü alamamışlardır. Devlet, çalınan malları geri almak istese de başarısız olmuş, hatta yeni hırsızlık olayları vukua gelmişti. Yukarıda bahsi geçen köy ahalilerini çaldıkları mallar Keferdiz ileri gelenlerinin girişimiyle ellerinden alınmış ve Maraş’a getirilerek hükümete teslim edilmişti. Malları getiren şahıslar sekiz gün kadar Maraş’ta kalarak iltifat görmüşler, bir daha böyle bir olayın olmayacağına dair senet vermişlerdi. Hükümet de onlara bir şey yapılmayacağını garanti etmişti. Keferdiz ileri gelenleri bu yaşananlardan oldukça mutlu olarak geri dönmüşlerdi (A}MKT. UM. 508-19).

Asayişsizlik her geçen gün artınca Osmanlı Devleti Fırka-i İslahiye adlı bir birlik oluşturmuş, düzenin yeniden tesisi çabasına girişmişti (1865). Fırka-i İslahiye bölgede asayiş sağlınca hemen yeniden teşkilatlandırma çalışmalarına girişilmişti. Keferdiz ve Kürd Dağı müstakil bir kazaya dönüştürülmüş, bu kazaya Şehzade İzzettin Efendi’nin adına izafeten İzziye adı verilmişti. Bölgede asıl eşkıya Deli Halil olduğundan diğer ağaların iyi niyetleri görülerek gerek Okçu İzzeddünlü Ağası Osman Ağa ve Şıhlar aşireti Reisi Mehmet Ağa oluşturulan kaza meclisi azalığına getirilmiş, Kürd Dağı’nın iskânı onlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu dağda Hristiyan ve Yahudi yaşamadığından kaza meclisi tamamen Kürt ağalarından teşkil edilmiştir (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s. 145).

SONUÇ

18. yüzyıl ortalarından itibaren devletin taşrada güç kaybetmesine karşın bazı aileler yaşadıkları bölgelerde etkinliklerini arttırmış, devletin bıraktığı boşluğu doldurarak hüküm sürmüşlerdir. Tanzimat'la birlikte bunların nüfuzu kırılmaya çalışılmış, ayanlık kaldırılrsa da bahsi geçen aileler varlıklarını ve nüfuzlarını sürdürmeyi başarmışlardır. Bulanık'ta yönetimi elinde tutan Abdülfettahzâdeler ve Keferdiz'e hâkim olan Köse Bekirzâdeler bu tür ailelere örnektir. Her iki ailenin de bazen devletin yanında yer aldığı bazen de asi oldukları görülür. Zaman zaman bu aileler ve üyeleri ayan, ağa, boybeyi, ümera ve hanedan gibi ifadelerle anılırken bazen de eşkıya olarak nitelendirilmişlerdir. Bu tür olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerin nedeni devletle olan münasebetlerinde yatar.

Her iki aile arasında çatışmaya neden olan sorunlar yönetimdeki çift başlılıkla ilgilidir. İdari yapıdaki çift başlılık iki aile arasında 1852'den itibaren kanlı çatışmalara neden olmuştur. Yaşanan çatışmalarda Abdülfettahzâdeler boy beylerini kaybetmişlerdi. Bunun intikamını almak için Keferdiz nahiyesi ve köylerini basmışlardır. Yapılan iki baskında 20 kişiyi katletmiş, köyleri yağmalamış ve yakmışlardır. Her iki taraf da saldırılarında çevredeki aşiretlerden destek almışlardır. Bu da bölgede zaman zaman aşiretler ve yerleşik hayata geçmiş unsurlar arasında koalisyonların olduğunu gösterir. Köse Bekirzâdeler durumlarının perişanlığını anlatarak şikâyetçi olmuşlardır. Kel Mustafa bu süreçte uzun süre yakalanamayarak mahkemeye çıkarılamamışsa da kardeşleri yakalanarak onar yıl kürek cezasına çarptırılmışlardır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA.A.{DVNSMHH.d.}/116-518
- BOA.A.{DVNSMHH.d.}/119-592
- BOA.A.{DVNSMHH.d.}/139-1348
- BOA.A}MKT.MVL. 108-43/2-3
- BOA.A}MKT.UM. 134-28
- BOA.A}MKT.MHH. 395-61
- BOA.A}MKT. UM. 508-19
- BOA.D.H.KMS. 42-41-1
- BOA.HAT/236-13140

BOA.HAT. 766-36302

BOA.HR.SYS 2543-4/9-12

BOA.İ.DH. 281-17609/1-3

BOA.İ.MLV. 413-180.09/1-2-5

BOA.MB.İ. 2-29

BOA.MKT.MHM 82-93/1

BOA.MLV 20-57/3-4

BOA.MLV 26-14-2

BOA.MLV 252-41

BOA.MLV 257-72/1-4-5-7-8

BOA.MLV 261-26/1-2

BOA.MLV 753-51/2-3-4

Telif Eserler

Akdağ, M. (1995). *Türkiye 'nin iktisadî ve içtimaî tarihi (1453-1559), II*, Cem Yayınevi.

Efe, A. (2012). *Antakya ve çevresi Türkmenleri: Küçük Alioğulları ve Reyhanlı aşireti (XIX. yüzyıl)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

Dumont, P. (1981). 1865 tarihinde güney-doğu Anadolu'nun ıslâhı. *Tarih enstitüsü dergisi*, (10-11), 370-394.

Çelikdemir, M. (2001). *Osmanlı döneminde aşiretlerin Rakka'ya iskânı (1680-1840)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.

Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. 13. Baskı. Aydın Kitabevi Yayınları.

Erdönmez, C. (1995). *Osmanlı imparatorluğu'nun iskan siyaseti, ve konar-göçer aşiretlerin yerleştirilmesi (1840-1876)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Samsun.

Gündüz, T. (2002). Konar göçer. *TDVİA*, 26, TDV Yayınları, 161-163.

Halaçoğlu, Y. (1973). Fırka-i ıslahiye ve yapmış olduğu iskan. *Tarih Dergisi*, (27), 1-20.

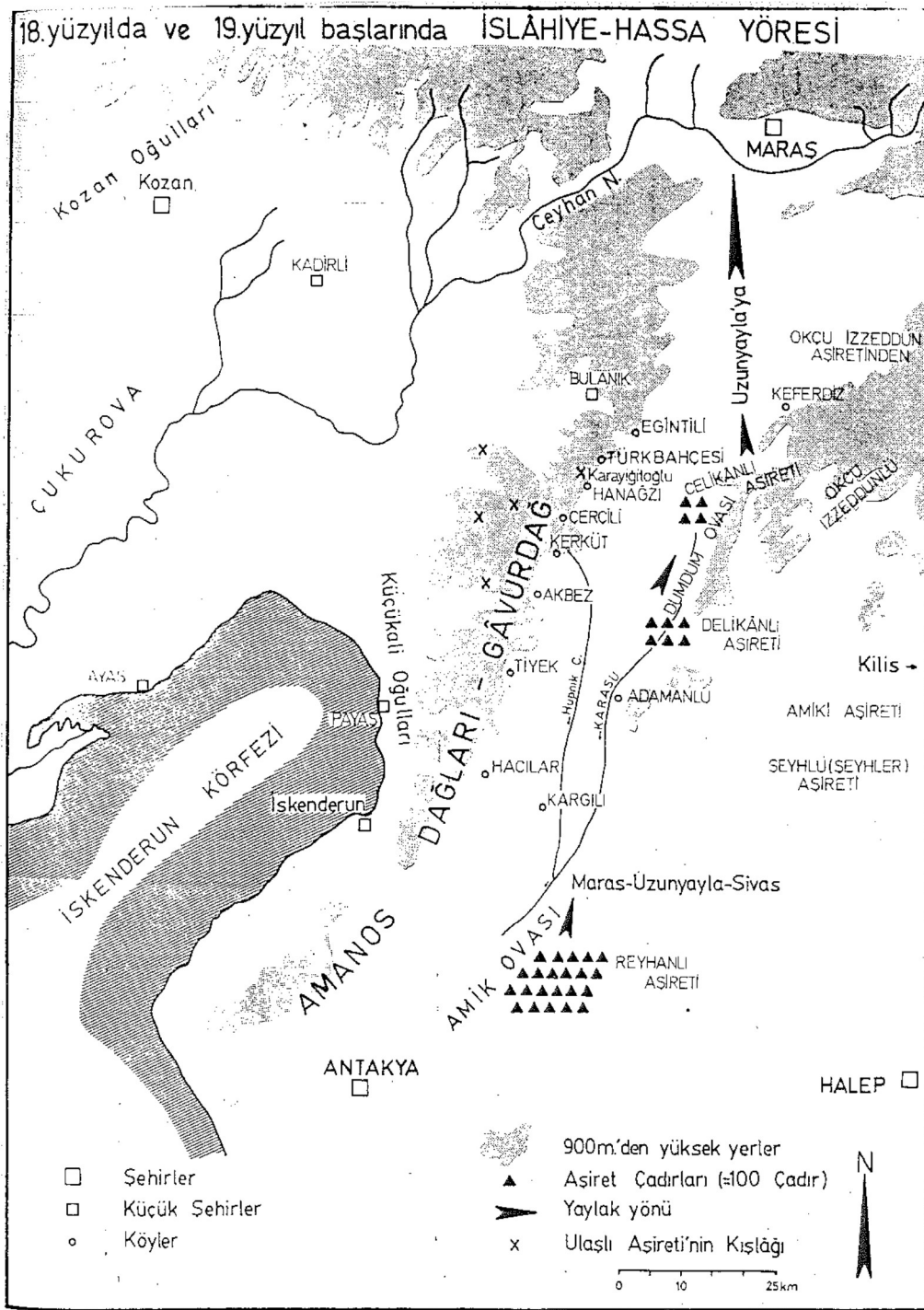
Halaçoğlu, Y. (1991). Aşiret. *TDVİA*, 4, TDV Yayınları, 9.

Halaçoğlu, Y. (1997). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı imparatorluğu'nun iskân siyaseti*. 3. Baskı, TTK Yayınları.

Köprülü, M. F. (1979). Ayan. *İslam ansiklopedisi*, 2, MEB Yayınları, 40-41.

- Masters, B. (2012). Halep: Osmanlı imparatorluğu'nun kervan kenti. *Doğu ile batı arasında Osmanlı kenti Halep, İzmir ve İstanbul*. A. Bertay (Ed.), (Çev. S. Yalçın). Türkiye İş Bankası Yayınları, 19-94.
- Mert, Ö. (1991). Ayan. *TDVİA*, 4, TDV Yayınları, 195.
- Pakalın, M. Z. *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü, I*, MEB. Yayınları.
- Sansar, M. F. (2003). *Tanzimat döneminde bir iskan modeli fırka-i ıslahiye ve güney Anadolu'nun iskanı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.
- Söylemez, F. (2007). XVIII. Yüzyıl başlarından XIX. yüzyıl ortalarına kadar Maraş ve çevresinde eşkıyalık hareketleri. *Erciyes üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 1(22), 69-85.
- Sümer, F. (1964). Çukur-ova tarihine dair araştırmalar (Fetihten XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar). *Tarih araştırmaları dergisi*, 1(1), 1-113.
- Şakiroğlu, M. H. (1990-1991). Çukurova tarihinden sayfalar 1. Payas ayanı Küçük Ali oğulları. *Ankara üniversitesi dil ve tarih-coğrafya fakültesi tarih bölümü tarih araştırmaları dergisi*, XV (26), 103-139.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1979). Ayan. *İslam ansiklopedisi*, 2, MEB Yayınları, 41-42.

Ek:1 (Karaboran, 1994, s. 173)

* Hilmi Karaboran, "Hatay-Maraş Çöküntü Hendeği"